

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 30. januarija 1856.

Moje misli ozir mlinov na sapo.

Kolikor je meni znano, se mlini na sapo v našem cesarstvu ne rabijo dokaj, dasiravno bi utegnili njih raba v nekterih krajih mnogokrat kaj koristna biti. Vém, da marsikdo bo debelo gledal bravši „Mlin na sapo“ in da bode rekel: „No, to je pa spet prazna“. Ako pa okoljšine, v kterih se znajdemo, nekoliko pretehtamo, se lahko prepričamo, da za več krajev naše dežele mlin na sapo ni ravno prazna reč, če bi se saj nekaj tacih mlinov postavilo.

Te baže mlini bi bili za hribovce kaj velika dobrota, kajti oni v doline žito nosijo in zopet moko nazaj na višave z velikim trudom; jesen imajo oni s steljo, lesom in kuho čez glavo dela, da celó ne utegnejo se z moko za zimo preskerbeti, in če sneg kmalo zasuje pota na debelo, vodé in potoki pred ledom presahnejo in mlinske kolesa praznujejo, jim za moko prede, da je joj! Pa tudi v ložki dolini na Notrajskem bi mlin na sapo večkrat zaželjen bil, zakaj tukaj morajo včasih večkrat na leto nekteri mlinarji urno svoje kopita pobrati in od strani gledati, kako jim voda mlinske kamne poplakuje, in to se bo tu še dokajkrat in še zmiraj hujo ponavljalo, dokler ne bo umetna roka skozi berdo med Ložem in cerkniškim jezerom odtoké pospešila.

Po naši deželi jug in burja nekterikrat več dni neprenehoma rogovilita in delata veliko škodo pri drevji in poslopji, Burja na Notrajskem celó vojaku drugač veva stopati, kakor ga njegovi predstojniki učijo, in če je človek termast in je neuboga, ga kaznuje do kervavega; ona tudi vozarjem, če se ji o pravi dobi iz poti ne umaknejo, naj težje vozove prekucuje. Zakaj bi naši ljudje teh dveh rogovilježev, ki mu delata toliko škode, ne upregali tako, da bi jim tudi kterikrat kaj koristila in sukala mlinske kamne?

Ako v Holandii sapa mlinske kolesa tako vertí, zakaj bi jih pa po notrajskih homcih in gorenskih hribih ne?

Mlin na sapo je dosihmal pri nas nenavadna stvar, toraj bi bilo želeti, da bi kdo natanjčen obris takega mlina z jasnim popisom „Novicam“ izročil in potem ni dvomiti, da bi se tu in tam na Krajskem, kjer je prilika za to, v korist domovine saj nekoliko takih mlinov ne napravilo.

Križnogorski.

Gospodarske stvari.

(Gnoj v hlevih gipsati). V časniku brandenburške gospodarske družbe graja gosp. Koehring slabo gleštanje goveje živine in ovác po kmetih v Austrii, na Štajarskem in Krajskem. Ko je dokazal, da gnoj svojo naj boljo moč zgubi, ko amonjak iz njega izpuhti, priporoča kar more: naj bi gospodarji zaderževali amonjak v gnoji, kar se prav lahko in brez velicih stroškov s tem opravlja, da gnoj v hlevu prav pridno posipajo s gipsom. Koehring pravi, da gnoj v hlevu gipsati je še bolje kot deteljo in travo gipsati.

*) Naj imenuje kdo, kakor mu je drago, mlin „na sapo“, ali mlin „na veter“. Jez ga imenujem „na sapo“, ker na Notrajskem sapa to pomeni kar nemški „Wind“, veter pa tukaj pomeni jug. Gorenci pa tudi pravijo „Plesati na sapo“, toraj jim bo tudi razumno mlin „na sapo“.

Pis.

(Cel ali zdrobljen oves za konje?) Pravda še ni dognana: ali naj se cel oves ali zdrobljen (zmlet) konjem zobati daje. Gosp. Oskar Hoppe iz Holešave terdi v časniku dunajske gospodarske družbe, da je več let oboje skušal in z dobro vestjó zamore sledeče povedati.

Ali želodec kakoršno koli klajo dobro prekuha in prebavi ali ne, se mora pokazati v gnoji, kteri od živine pride; potem — pravi Hoppe — smem reči:

1) da se v gnoji ne kaže noben razložek, naj je konj zobal cel ali zdrobljen oves; tudi se ni vidilo, da bi bil po enem ali drugem bolj rejen;

2) celi oves zobljejo vsi kouji radi, zdrobljenega pa ne;

3) nadušljivim konjem škodje zmleti oves, menda zato, ker ga hlapec ne prerešeta, da bi s prahom vred ne potrosil moke. (Kaj ne more hlapec ovsa pred očistiti, preden ga zdrobí?);

4) pri starih in mladih konjih, kteri zobljejo celi oves, ne prekuha želodec vsih zern; tedaj ni starost tega kriva, ampak le slab želodec pri nekterih konjih;

5) če gospodar nima drobača doma in pošilja oves v mlin, ga gré dokaj v zgubo in zraven tega ima se stroške za to.

Po mojih skušnjah tedaj ne kaže ovsa konjem mleti. Tako govori gosp. Hoppe.

Čudno je, da Angleži, kteri so poterjeni dobri gospodarji, oves meljejo svojim konjem. Ali bi pač oni tako delali, ako bi ne bili prepričani, da zdrobljeni oves konji bolj do čistega pozobljejo kakor celega, kterega gré po njih skušnjah deseti del v zgubo.

Vse poskušajmo; kar je dobro, obderžimo!

(Vosek z bobovo ali grahovo moko zmešan) se večkrat nahaja pri kupčii. Ta sleparija pa se dá lahko spoznati, ako se vosek dene v posodo z vodo in pri ognju zavreti dá; kakor hitro pa voda vreti začne, naj se prelije v drugo posodo, enmalo vitrijola (hudičevega olja) prilije in potem pustí, da se shladi. Moka se bo po tem takem od voska ločila in na verh stopila.

Tudi nekaj zastran obertniške in rokodelske postave.

Ker vse od nove postave za obertnike in rokodelce govori, naj tudi jaz kaj rečem. V M..... sem več let pri rokodelcih bival in po svojih tovarših skozi sedem let s mestnjani se večidel soznani. Mojster je bil v resnici pravi hišni oče, mojstrina pa skerbna mati, pomagači ali kseli in učenci so bili pri hiši prav domači kakor sinovi, vsi so pri mojstru stanovali in živež imeli; je kteri zbolel, ga niso v bolnišnico dali, ampak doma mu stregli. Veči prazniki so bili veseli dnevi za vse; viditi je bilo kakor da bi bili vsi rodovina ene hiše, le ena družina.

Dandanašnji se mojster in mojstrina za pomagače in učence malokdaj zmenita, mojster se večidel s pomagačem in pomagač z mojstrom za drugo ne peča kot za plačo; kje da pomagači stanujejo, kako se živijo, kam da zahajajo in kako se sploh obnašajo, je mojstru malo mar. Mojster po kavarijah politizira, „Presse“ buštabora, v taberne zahaja, čez slabe čase tožuje, in po pomagačih in učencih storjeno

mnogokrat slabo delo svojim „kundom“ zmiraj dražje zaračtuje. Takim mojstrom nova postava nič krivice ne bo storila, jim je spodobna, zakaj lepo, prijazno zavezo in rokodelsko bratovščino je večina rokodelcev že zdavnej sama opustila in razderla. H.

Potovanje po okrajnah natoroznanstva.

Železo. (Dalje.)

Domovina železa je vesoljni svet. Posebno veliko ga je v Austrii in v Švedii. Kar avstrijsko carevino zadeva, je železa največ na Štajarskem, potem na Českem, Koroškem, Ogerskem, Moravskem in v Šlezii, na gornjem in doljnem Avstrijskem, na Krajskem, Tiroljskem, v Galicii in v vojniški granici *). Koroško in štajarsko železo slovi pa od starodavnih časov najbolje med vsim; tedaj so ga vozili ter ga vozijo še dan današnji veliko v ptujino, posebno na Angležko.

Pridobiva se pa sila veliko železa. V Evropi pride lujejo na leto blizo 30 milijonov centov sirovega železa, čigar vrednost (cent po 2 tolarja in pol prerajtan) že v tej prvi podobi 75 milijonov tolarjev znaša, memo tega, da v Ameriki vse zlato pa srebro, katero pridelayo na leto, le redkokrat 80 milijonov tolarjev doseže, čeravno je funt zlata 150krat dražji, kakor cent sirovega železa. Povikšuje se pa cena železa, kakor bolj se kovina obdeluje ter za mnogo potrebno orodje dogotovlja.

Ni je pa kovine na zemlji, da bi toliko koristila kot železo. Da se ga dan današnji veliko veliko več potrebuje od nekdanj, to je lahko zapopasti iz večjega občnega blagostanja in obširneje tergovine, in ker kmetijstvo in obertnost napredujete čedalje bolj.

Posebno se porabi pa zdaj več železa, ker napravljajo čedalje več izdelkov iz njega, za katere so nekdanj jemali les in kamnje. Omenjamo tukaj le železnih ognjišč, peči, dimnikov, katerih nahajamo zdaj skorej v vsaki hiši; tudi delajo iz železa police in vsakoverstno podnožje, kakor postelnjake, okinjake, obóknice, rešetke itd., in v pohištvi, ktere hočemo nevarnosti ognja varovati, celó stopnice in podstrešje iz železa. Tudi kuhinsko posodo in pohištje sploh, in to prav lično in terpežno napravljajo iz litega železa.

Že od davnej izdelujejo največe mostove, velike ladije, pa v najnovejši dobi posebno velikanske paraplove iz železa. Povsod rabijo ceví iz litega železa za vodovode, sisalke in slične priprave, ker terpijo delj časa; še več upotrebujejo pak železnih ceví, kar so vpeljali svečavo z gazom in kurjavo s parom. Celó konopljo namestuje zdaj železo. Namesto debelih pa okornih konopljenih verví napravljajo zdaj železne vožeta, ktere so bolj tanke pa terdneje in ceneje od unih, ter se dajo lagleje popraviti, ako so bile poškodovane. (Konec sledí.)

Natoroznanstvo in ljudska omika.

Spisal Šimen Šubic na Dunaji.

5. pismo.

Dajva, dragi moj, na dalje pogledati: kako da je nauk svete vere in kako da so pa tudi natoroznanske vednosti pri izreji otrok potrebne.

Kakor je nam treba jezika, da se z ljudmi razumljamo, tako je nam treba vere, da se po nji ravnamo v vsem djanji. Jezika se že otrok od matere toliko naučí, da zamore govoriti; ona mu pa tudi daje perve poduke v veri; ona ga uči, naj bode hvaležen Bogu za dobrote njegove, ki jih vsaki dan vživa. Ljudje in stvari, ki jih vidi krog sebe, se otroku prikupljajo ali pa ne, kakor se mlademu duhu priliježjo;

on gré z veseljem, kamor ga peljejo oči, uhó, ali pa okus; kjer kaj sliši ali vidi, tam je kaj za-nj. Draga mu je živinica; rad ima tičice, ki mu pojó; rad skače po trati in terga cvetlice; kar ogleda novega, hoče, da bi mu dali, da bi tudi on imel, kar drugi imajo; kamor pride, poprašuje ljudi po tem imenu. Ko pride do stoječe čiste vode, gleda vés zamaknjen v mirno vodo; v nji vidi drevje, ki raste ob kraji, pa ga vidi z verhom navzdoli obrnjenega; v nji vidi nebo in megle, ki plavajo po nebu, — in ko bližej stopi, vidi tudi samega sebe. Rad bi se prepričal, rad bi ošlatal, česar mu kažejo oči. Steguje se po ticah, ki po zraku letajo in prepevajo; ribice, ki jih je vidil v vodi, ki so tako urno sem in tje smukale, hoče doma imeti; on terga cvetje z dreves in se ponaša z nježnimi vejicami; on ogleduje drevje in skače in trese, preden je še sad zrel. Mlado serce je rado v družbi z mlado natoro. — Glej! ko je vidil mlinške kolesa, si je koj mlinček napravil; ko vidi konje in vole vprežene, misli, da mu more muha ali keber tudi to storiti, vpreže jih za slamico in goni, da vlečejo in fercé. Ko naluje dež in ko se delajo kapči po vodi, jih lovi, pa nima nič prijeti ter se umakne in gleda kako po vodi skačejo, — praša kaj je to? — pravijo mu „kapči so“. Mavrica se napravi na nebu; z enim koncom sega v grapo ali v potok; spet se ji čudi in poprašuje, kaj je to, kdo je tak most naredil? — pravijo mu mavrica je, „vodo pije“. Iz oblakov se bliska; on spet praša kaj je to? — svaré ga, povedati mu malokdo kaj vé; ko se strela potegne iz megle, ko gromí, da se vse trese, spet sprašuje pa se trese, ker mu pravijo „Bog se krega v oblakih, ker otroci ne bogate“; ko pride toča s ploho se ozira, od kodi pride in praša: kdo jo dela? — pravijo mu „copernice“.

Naj se godí, kar koli, mladina hoče vse vediti: kaj da je, in od kod da pride. Bodi pa Bogu milo! da ji le malokdo pravi odgovor dati zamore. To pa, kar sliši v mladih letih, se prime mladega serca. Dostokrat se menijo stareji ljudje, kako je kak fantiček že starega človeka osramotil, ker je prašal za take reči, ki niso na-nje mislili; niso mu vedili, kaj odgovoriti. Kdor je spošten, raje naj ne reče ničesa, raje naj pové le samo ime; saj je mladina že z njim zadovoljna, da le napčnih zapopadkov v mlado serce ne cepi. V prvih letih še človek ne more nič presoditi; bistri se otročnost z radovednostjo; vse se prime mladine kar sliši in vidi. Če tedaj hočemo, da bo mladina hodila po pravih potih, je treba, da jo nauk svete vere soznanja s Stvarnikom, ki skerbí za vse stvari, ki je vse modro napravil, ki ji pové, da se vse godí po božji volji. Keršanska vera jih ima podučiti, ktere dolžnosti ima spolnovati do Boga in do bližnjega; ona ji mora pokazati, kaj ji je Bog dal, da se more mladina Bogu bolj in bolj približevati; pokazati mu mora, da je Bog človeka postavil za gospodarja tega sveta, in kako da si vse po svoji pameti k dobremu obrniti mora; pokazati mu mora, da stojé človeku dve poti odperte in da ima vsak prosto voljo si zbrati, katero si hoče: ena pelje k dobremu, druga k hudemu. Zdaj naj se pokaže mladini, da človeka svet rad zmoti, da si zbera, kar mu je ravno za časno življenje prijetno, pa ne prevdari, ali ga bo k dobremu peljalo ali ne. Tukaj se mu mora iti na roke, kako da naj v življenji presojuje, preden kaj storí, kako bo spoznaval, kam ga bo peljalo početje. Druga potreba pa tirja tiste pripomočke, ki mu spolnejo želje žive radovednosti, in ki mu očitno kažejo, da je Bog res vse tako modro vstvaril, da vse na prečudno vižo ohranjuje in da skerbí za vse z enako ljubeznijo. Le-te pripomočke mu pa daje natoroznanstvo v roke. Natoroznanstvo ga uči spoznavati, kar mu je bilo pred nezapopadljivega; mu odgovarja na vse vprašanja, ki jih je že otrok iz nedolžne radovednosti stavil. In zdaj vidi, kako prečudno je stvarjenje; on previdi natanjčne zveze, ki derzé od mertvega kamnja po rastlinstvu in po živalih noter do človeka; pred je le veroval uamodrost božjo, zdaj jo je povsod sam v stvarjenji zazpil, zdaj je vsega prepričan. In ko vzdigne oči gori na

*) Pravi zaklad železa je na gornjem Štajarskem tako imenovani Rudnik (Erzberg), iz katerega na leto blizo 500.000 centov plošč (Flossen) dobivajo. Da je ta gorski blagoslov sila važen, je očividno po prerajtvi, da v tem hribu je železne rude najmanj za 1000, morebiti še celó za 2000 let dovelj. Pis.